

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՌ ԼԵՁՈՒՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՌԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

(Շարադարարիւն. Տես էջ 140.)

ԶՈՒՔԱՆՁ. — Ոմանք այս բառը գործածելու ատեն կաւրեն՝ զոնխանք ըսելով, ինչպէս որ ոչ բառին տեղն ալ կըսեն ոնչ, պատիւն բառին տեղն ալ պատիւն:

ԶՐՈՒՑԵԼ. — Այս բառին ուղիղ գրութեամբը այս լինելով, սխալ է Պօլսոյ աշխարհաբառին մէջ մտածը, այսինքն զորցել: Սխալ է նաեւ Լեհաստանի ու Մաճառաստանի Հայոց հնչելն ու գրելը, զրոուցել:

ԶՕՐՔ. — Այս բառին բուն նշանակութիւնն է զօրութիւն, ոյժ. եւ այս նշանակութեամբ կըսնի Խրիմու Հայոց աշխարհաբառին մէջ. զօրք չունի, զօրք զնաց, մեռնիմ զօրքին: Յայտնի է որ գրոց լեզուին մէջ աւելի ասոր եղակին կըսնի նոյն նշանակութեամբ, այսինքն զօր, որ է ոյժ, զօրութիւն: — Ոմանք կարծեցին թէ ռամկօրէն անոյլ բառին ուղիղն է զօրով, իբր թէ ուժով, բռնութեամբ, գոռարութեամբ. բայց այս կարծիքը սխալ է. հաւանական կերբեւայ ըսելը թէ այս անոյլ բառը տաճկաց կամ արաբացոց ճեղքէն կամ ճեղքէն բառէն ձեւացած է, որ կնշանակէ բռնի, բռնութեամբ, դուռնութեամբ. վասն զի Լեհաստանի Հայոց աշխարհաբառին մէջ անոյլ բառէն շինուած բայ ալ կայ՝ անոյլցունել, որ կընշանակէ ստիպել, հարկադրել, բռնադատել:

ԷԼ, ԷՍ, ԷԴ, ԷՆ, ԴԵՍ ՈՒ ԴԵՆ. — Հայաստանի քանի մը գաւառներուն մէջ, մանաւանդ Վերին Հայոց ու Վրաստանի կողմերը, սովորութիւն եղած է քանի մը բառերու մէջ Է հընչել գրաբառին այ գրածը. այսինքն փոխանակ ըսելու այլ, այս, այգ, այն, դ'այս եւ դ'այն (այսինքն ընդ այս եւ ընդ այն, ասդիս անդին) եւ այլն, կըսեն ու կգրեն՝ էլ, էս, էդ, էն, դէս ու դէն, հէր, մէր, ձէն, կէր, փէս, գէլ, եւ այլն: Տաճկաստանի եւ ուրիշ շատ տեղերու աշխարհաբառին մէջ՝ ասոր ներհակ՝ այ մասնիկին յ տառը գուրս կ'ընդունի, ալ, աս, ադ, ան, հար, մար, ձան, կար, փաս, զալ, եւ այլն: Տարակոյս չկայ որ այժմու ուսումնասէրք այն երկու սխալներէն եւս զգուշանալով՝ կըջանան գրաբառին ուղիղ գրութիւնն ու հընչումը անվթար պահպանել: Միայն ալ (այլ) շողկապը դեռ գոռարութիւն կուտայ գրողաց, եւ ծանր կերեւի լսողներուն ականջին

եւ ալ, նն ալ, մարդիկ ալ ըսելը. բայց ժամանակաւ այն եւս կըքակուի:

ԷՂԵՐ ԿԱՄ ԵՂԵՐ. — Այս էական բայը ճիշդ թարգմանութիւն է Տաճկաց խիշ բային, եւ անոր պէս կգործածուի գրեթէ ամէն տեղի աշխարհաբառին մէջ. զոր օրինակ (կիսեր կեշի խիշ) կերպայ կուգայ եղեր, կամ կերթայ կուգայ եղիլ Է (ինչպէս որ կըսեն Խրիմու եւ Լեհաստանի Հայերը): Գրոց լեզուին մէջ այս զրուցութեամբ չկայ, եւ պարզ սահմանականին անկատարովը նոյն իմաստը կըացատրուի. «Երթայր եւ գայր»: Մարդ մը կայ եղեր. «Այր ոմն էր»: Միշ կիսուս եղեր. «Ասեն թէ միշտ խրատէր» եւ այլն: Պօլսոյ մէջ եւ Տաճկաստանի ուրիշ քանի մը կողմերը, ոմանք եղեր բառին տեղը մեյր տաճկերէնը կըսեցնեն, որ յայտնի սխալ է. վասն զի մեյր կամ մեյր բառը՝ հայերէն երբեմն իբր քէ կ'թարգմանուի, եւ երբեմն ուրիշ կերպով. եւ բայ չէ, այլ շողկապ. ուստի անյարմար զրուցութեամբ է այն սրով կըսեն ոմանք. Ժողովուրդը մեյր չընէր մեյր, փոխանակ ըսելու, Ժողովուրդը մըսիլ չընէր եղեր. վասն զի առաջնոյն տաճկերէն թարգմանութիւնն այս է, մեյր հազ իյնեմեկ խիշ. իսկ երկրորդինը այս. հազ իյնեմեկ յոմուշ, կամ իյնեմեկ խիշ. որ իրարմէ շատ տարբեր իմաստներ են: Խրիմու Հայերը առաջին իմաստը այսպէս կըացատրեն, «Մէկէր Ժողովուրդը մօտիկ չանիլ էղիլ է», որ տաճկերէնին աւելի ճիշդ թարգմանութիւնն է: Գրաբառ այս իմաստը այլ եւ այլ կերպերով կըացատրուի:

Ը. — Այս տառը Տաճկաստանի աշխարհաբառին մէջ շատ կգործածուի, ոչ միայն կը մասնիկին հետ, եւ բառերուն վերջը՝ դիմորոշ ն տառին տեղը, այլ նաեւ ասել, անել, անկանիլ բայերուն ամէն ժամանակներուն, եւ ուրիշ շատ բառերու մէջ, ինչպէս՝ ըսաւ, ըրի, ընկաւ, ըլլաւ (որ է ըլնաւ, լինաւ, լինել) եւ այլն: — Մեր լեզուին քնական է ա տառով բառեր շատ ունենալը, եւ գրաբառին մէջ թէպէտ խիստ քիչ բառ կայ՝ որոց մէջի այբը ը փոխուի, ինչպէս ականջօք կամ ակնջօք, անկողին կամ ընկողին, բայց ը ձայնը խիստ շատ բառերու մէջ, եւ գրեթէ ամէն երկու կամ

երեք բաղաձայնի մէջտեղը անպատճառ կը գտնուի. զոր օրինակ բանին, նրմա, քրննել, շըրթունք. եւ ասով մեր լեզուին բաղաձայններուն շատութիւնը կամ սաստկութիւնը անվնաս կլինի եւ հնչման գոյնարութիւնը կը վերնայ:

Դիտելու բան է այս որ վերին Հայոց եւ ընդհանրապէս Կովկասու, Պարսկաստանի եւ Աթոէրխանի Հայոց աշխարհաբառին մէջ ա ձայնը շատ աւելի կայ՝ քան թէ ուրիշ տեղերու աշխարհաբառներուն մէջ. այնքան որ, ինչպէս յայտնի է, մինչեւ ե կամ ն ձայններուն տեղ ալ երբեմն ա կբանեցընեն, զոր օրինակ աւում ա, գսել ա, եւ այլն: Անոր ներհակ, Տաճկաստանի Հայոց աշխարհաբառին մէջ՝ ա ձայնը ամփոփուելով՝ շատ տեղ ը եղեր է, ինչպէս որ վերն ըսինք. եւ մեզի կերեւի որ այս բանը աւելի կատարելութիւն պէտք է համարիլ Տաճկաստանի աշխարհաբառին՝ քան թէ պակասութիւն:

Դարձեալ, գրաբառին գիմորոշ և տառին տեղը աշխարհաբառը բաղաձայնով վերջացած բառերուն ծայրը ը տառը կբանեցընէ, որ ըն հնչման կրճատը կրնայ համարուիլ. ուստի կբսեմք, մարդը, հայրը, վրեժը, խոսը, եւ այլն: Ոմանք կուզեն աշխարհաբառին մէջէն այս ձեւը բոլորովին վերցընել, ու տեղը գործածել և. մարդն, հայրն, վրեժն, խոսն, ասելն, գրելովն, եւ այլն. յայտնի է որ սոցա միտքը եւ փափաքը գովելի է, որովհետեւ անով աւելի կմօտենայ աշխարհաբառը գրաբառին. սակայն ուրիշները լաւ կհամարին խորշիլ՝ որչափ որ կարելի է՝ և տառին ռն-

գաձայնութենէն, եւ անոր տեղը ը տառը բանեցընել. եւ սորա եւս իրաւունք ունին: Բայց եւ սորա առաջիններուն համաձայն՝ կըջանան և տառը պահել բառերուն վերջը, երբոր անոնց յաջորդող ունախընթաց խօսքին հետ բնական կապ մը ունեցող բառը ձայնաւոր տառով կսկըսի. զոր օրինակ բազաւորն եկաւ, այն խօսքն որ շնեց, նորա պարսկեկն է:

Կը խորթ մասնիկը կարելի է գրել բառերուն հետ կից՝ առանց ը տառին. ինչպէս որ արդէն գրաբառին ու աշխարհաբառին մէջ առանց ը տառը յայտնապէս դնելու կգրուին կսաւ, կծու, կկու, կանպ, կնիւն, կպրաձիւք, եւ այլն, կարելի է գրել եւ կսանիւն, կծանե, կկոսրեն, կանանչնաւ, կկոռոգուի, կպարսաւուի: Միայն թէ հարկ կլինի երբեմն յայտնապէս դնել ը տառը՝ որ կարգացողը գոյնարութիւն չունենայ եւ սխալ չկարգայ. զոր օրինակ, որպէս զի կսկսիւն բառը չկարգացուի կսկսիւն, պէտք է գրել՝ կսկրսիւն. կսե բառը կրսե չկարգալու համար՝ գրելու է կրսե. կգնուի բառը կըգընուի չկարգալու համար՝ գրելու է կըրնուի, եւ այլն:

Յայտնի է որ ատենով ոմանք կը մասնիկը բուն լայէն դատ կգրէին, այսպէս. կը խօսիւն, կը վերցընեւ, կ'երթայիւն, կ'ուսեիւն, կ'օգնեւ, եւ այլն. բայց յետոյ կարգացմունքը դիւրացընելու համար հարկ սեպուեցաւ բային հետ կից գրել: Թերեւս ուրիշ փոփոխութիւններ ալ լինին այս կակազոտ կը մասնիկին գրութեանը վրայ՝ մինչեւ որ բոլորովին վերցուի նաեւ աշխարհաբառին մէջէն:

Բ Ա Ր Ց Ա Կ Ա Ն

Յերկուց բարեկամաց մահն թըշուառ առնէ ըզմին,
Չայն որ յաշխարհս մընաց. բայց բաժանումն եւ զերկոսին:

ՎԱԹԱՆ:

Տըղաքն օր մը ձայնեղ թըռչուն մը բռնեցին,
Չեռքերնուսն մէջ գարձուցին խեղճը խաղալիկ.
Սուլելու տեղ կըճըւճըւար ողորմելին,
Եւ կըսէին. երգէ, երգէ, սիրուն թըռչնիկ:

* *